

شکل که توسط پله‌هایی به چندین طبقه در زیر زمین منتقل می‌شد، شرایطی همانند یخچال‌های امروزی به وجود آورده بودند.

این یخدان‌ها شامل دو چاله یخ می‌شوند که روی آن‌ها گنبد عظیم خشتی قرار گرفته و یک دیوار (حصار) طویل و مرتفع و سایه‌انداز بین دو یخدان کشیده شده است. در قدیم دسترسی به مخزن یخ با پیمودن یک پلکان امکان‌پذیر بود که در دیوار دورچینی چاله یخ قرار داشت. روی هر کدام از چاله‌های یخ، گنبد عظیم مخروطی قرار گرفته که از مصالح خشت خام به ابعاد $28 \times 28 \times 8$ سانتی‌متر ساخته شده است. گنبد‌های مخروطی دارای نمای خارجی پلکانی هستند که دسترسی بهتری به راس گنبد ایجاد می‌کنند و اصطلاحاً رک نامیده می‌شوند و حدوداً 1205 متر ارتفاع دارند.

علاوه بر نمای خارجی گنبد‌های مخروطی این مجموعه که دارای زیبایی خاصی هستند؛ از جمله تزیینات موجود در آن می‌توان به تزیینات خشتی هندسی در غرب دیوار سایه‌انداز اشاره کرد که به صورت برجسته و فرورفته اجرا شده‌اند.

حال و روز امروز یخدان‌های دوقلوی سیرجان

سرنوشتی برای دیوارهای بلند خشتی‌ئی با آن طرح‌های ساده اما شکل‌شان. سرنوشت تلخی‌ست برای اثر تاریخی دوپست ساله‌ای که سبک معماری‌اش اما به قدمت هزاره‌های تمدن خشتی ایرانی‌ست.

حالا یخدان‌ها هم این روزها خوب نیست. خسته از بی‌توجهی‌ها. رنجور از تخریب‌ها. معتادان شبگرد گوشه گوشه‌اش آتش روشن کرده و بر بدنه‌ی خشت‌های کاهگل اندود شده، دوده نشانده‌اند. یخدان‌ها را هم کرده‌اند سقف بالای سر نداشته‌شان. یعنی هم کم‌کاری اداره میراث را جبران کرده‌اند و زحمت مشخص نشدن کاربری جدید برای یخدان‌های تاریخی سیرجان را از دوش اداره میراث فرهنگی برداشته‌اند و هم مشکل سقف بالای سر نداشتن خود را حل.

کسی چه می‌داند؟ شاید این هم یک جور جاذبه‌ی گردشگری باشد. اینکه زنان و مردانی دودزده یکجای قدیمی زندگی کنند. ببینید برای گردشگر خارجی جذاب نیست که بیاید و ببیند و برای شهر ما درآمد حاصل از شکل‌گیری اقتصاد توریستی بیاورد؟

آه یادم نبود. مشکل فقط این نیست که این طوری ماست‌مالی‌اش کنیم. یخدان‌ها به زودی از دیدرس هم خارج می‌شوند. یعنی اگر از بلوار شیخ‌فضل!... رد شویم، هرچه گردن بچرخانیم نمی‌بینیم‌شان. چرا؟ چون باز هم اداره کل میراث فرهنگی استان در حق سیرجان محبت وافر ورزیده و از کم‌کاری شهرداری سیرجان بهره برده و اجازه ساخت یک سازه‌ی بلندمرتبه جلوی یخدان‌ها را صادر فرموده!

این سوال هم که اگر یخدان‌های کرمان بود باز هم این اداره همین کار را می‌کرد، سوال بی‌جا و

حاشیه‌ای است و در خاکریز دشمن. کرمان دل عالم است و آقایان مدیرکل میراث فرهنگی استان و رییس اداره میراث فرهنگی سیرجان اهل دل. خود سیرجان اما پهلوی چپ عالم هم نیست که مهم باشد.

نکته‌ی دیگر مشکل رعایت نشدن حریم چندگانه‌ی یخدان‌ها بوده که دیگر در برابر مشکلات بزرگتر ذکر شده در بالا کمرنگ جلوه می‌کند.

هر اثر تاریخی چند نوع حریم دارد که در مورد یخدان‌های سیرجان به همگی این حریم‌ها تجاوز شده است. از حریم بصری بگیرید که به در دیدرس ماندن اثر و همخوانی بافت معماری تازه‌سازها با آن اهمیت می‌دهد تا حریم استحکامی و ایجاد نشدن لرزه در مجاورت آن.

اما اداره میراث فرهنگی سیرجان در طول این سالیان در کنار یخدان‌ها شما شاهد نمای سنگ رومی و درهای کرکراه‌ای برقی بوده‌اید و دم نزده‌اید و حتا زحمت یک نام‌نگاری ساده با شورا و شهرداری را نداده‌اید که در این محوطه به هر نمایی پروانه ندهند. شاهکار آخر اداره کل میراث هم که سکوت مشکوک در قبال گودبرداری بیل مکانیکی در زمین مجاور یخدان‌ها بود و لرزه‌هایی که به جان یخدان‌ها انداخت تا کی کارگر شود.

خلاصه که از این سموم که بر طرف یخدان‌ها بگذشت، عجب که این دو پیر خمیده هنوز برجایند!

